

Nauka religii jako forma edukacji obywatelskiej. Przyczynek do inkluzji społecznej uczniów

Religious education as a form of civic education. A contribution to the social inclusion of students

Słowa kluczowe: Inkluzja społeczna, edukacja obywatelska, nauka religii, pedagogika religii

Key words: Social inclusion; civic education; religious education; religious pedagogy

Streszczenie

Problematyka przedstawiona w artykule „Nauka religii jako forma edukacji obywatelskiej. Przyczynek do inkluzji społecznej uczniów” ujmuje rolę edukacji obywatelskiej jako integralnego komponentu inkluzji społecznej osadzonego we współczesnej edukacji religijnej. Dziś podkreśla się, że przedmiotem zainteresowań pedagogiki religii jest nie tylko formacja religijna, ale także jej edukacyjny oraz społeczny potencjał, wykraczający poza tradycyjne funkcje i odpowiedzialności ograniczone tylko do życia Kościoła. Podstawowym celem analiz jest wykazanie, że nauka religii, wzbogacona o komponenty edukacji obywatelskiej, może holistycznie łączyć jednostki

¹ Dr Elżbieta Bednarz, Wydział Nauk Społecznych Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie.

z życiem społecznym, wzmacniając w ten sposób poczucie przynależności i odpowiedzialności społecznej. Artykuł rozpoczyna się od zarysowania podstaw koncepcyjnych pedagogiki religii jako dyscypliny nauki, która obejmuje wymiar religijny, społeczny i humanistyczny. Podkreśla się inkluzyjny charakter edukacji religijnej, która angażuje rodzinę, szkołę, ale też ogół społeczeństwa. Tym samym jednym z zadań i postawionych celów współczesnej pedagogiki religii jest inkluzja społeczna z wszystkimi jego członkami, bez względu na ograniczenia, cechy, kategorie, polityczne czy kulturowe uwarunkowania. Ponadto badanie zawiera także wybrane tematy z edukacji obywatelskiej zintegrowane z teoretycznymi koncepcjami pedagogiki religii, mające na celu kultywowanie demokratycznego i partycypacyjnego społeczeństwa obywatelskiego. Teoretyczne przesłanki posłużyły wyłonieniu idei edukacji obywatelskiej odzwierciedlonych w celach i treściach podstaw programowych religii zielonoświątkowej. Artykuł kończy się przykładowym scenariuszem lekcji religii zielonoświątkowej, który ilustruje praktyczną realizację edukacji obywatelskiej w ramach nauki religii, prezentując pedagogiczny model wspierania inkluzji społecznej uczniów poprzez edukację religijną.

Abstract

“Religious education as a form of civic education. A contribution to the social inclusion of students” explores the role of civic education as an integral element of social inclusion, embedded within contemporary religious education. It argues that religious pedagogy today embraces not only religious formation but also the educational and social potential of religion, extending beyond its traditional ecclesiastical functions. The primary aim of the analysis is to demonstrate that religious education, enriched by civic education components, can holistically connect individuals with social life, thereby enhancing their sense of belonging and social responsibility. The article begins by outlining the conceptual foundations of religious pedagogy as an academic discipline that incorporates religious, social, and humanistic dimensions. It emphasizes the significance of inclusive education that engages families, schools, and society as a whole. Further, the study presents selected themes from civic education integrated within the theoretical framework of religious pedagogy, aimed at cultivating a democratic and participatory civil society. These themes are exemplified by the goals and content found in Pentecostal religious education curricula. The article concludes with

a sample lesson plan that illustrates the practical implementation of civic education within Pentecostal religious instruction, offering a pedagogical model for fostering students' social inclusion through religious education.

1. Wprowadzenie

Współcześnie akcentuje się, że przedmiotem zainteresowań pedagogiki religii jest nie tylko formacja religijna, ale także jej edukacyjny oraz społeczny potencjał, wykraczający poza tradycyjne funkcje i odpowiedzialności ograniczone tylko do życia Kościoła. Podstawowym celem analiz jest wykazanie, że nauka religii, wzbogacona o komponenty edukacji obywatelskiej, może nierozzerwalnie łączyć jednostki z życiem społecznym, wzmacniając w ten sposób ich poczucie przynależności i odpowiedzialności społecznej.

Artykuł rozpoczyna się od zarysowania podstaw koncepcyjnych pedagogiki religii jako dyscypliny nauki, która obejmuje wymiar religijny, społeczny i humanistyczny. Podkreśla się inkluzyjny charakter edukacji religijnej, która angażuje rodzinę, szkołę, ale też ogół społeczeństwa. Tym samym, jednym z zadań i postawionych celów współczesnej pedagogiki religii jest inkluzja społeczna z wszystkimi jego członkami, bez względu na ograniczenia, cechy, kategorie, polityczne czy kulturowe uwarunkowania.

Badanie ponadto zawiera także wybrane tematy z edukacji obywatelskiej zintegrowane z teoretycznymi koncepcjami pedagogiki religii, mające na celu kultywowanie demokratycznego i partycypacyjnego społeczeństwa obywatelskiego. Teoretyczne przesłanki posłużyły wyłonieniu idei edukacji obywatelskiej odzwierciedlonych w celach i treściach podstaw programowych religii zielonoświątkowej. Artykuł kończy się przykładowym scenariuszem lekcji religii, który ilustruje praktyczną realizację edukacji obywatelskiej w ramach nauki religii, prezentując pedagogiczny model wspierania inkluzji społecznej uczniów.

2. Inkluzja społeczna jednym z wyznaczników współczesnej pedagogiki religii

Teoria kształcenia religijnego, oprócz uznawanej normatywności teologicznej, przyjmuje także normatywność humanistyczną i społeczną. Współczesne modele kształcenia w odniesieniu do nauki religii zakładają wielowymiarową orientację religijną. Sygmalizuje się m.in. egzystencjalną interpretację treści religijnych, w tym tekstów biblijnych, i kładzie silny nacisk na dowartościowanie podmiotowości jednostki, także w jej kontekstach społecznych.

Pedagogika religii jako dyscyplina naukowa przyjmuje określone założenia aksjologiczne, postrzegając zadania edukacyjno-wychowawcze jako przestrzeń do realizacji dobra, otwartości na drugiego człowieka, jego miejsca w świecie. Istotnym celem w kształceniu religijnym jest całościowe postrzeganie rozwoju i czynności życiowych ucznia, jego wyborów i działania prospołecznego. Z perspektywy pedagogiki religii edukacja religijna związana jest z wyzwaniami społeczeństwa pluralistycznego, ekumenicznego i obywatelskiego. Tym samym pedagogika religii, rozwijając kompetencje rozumienia i krytycznego myślenia, stoi na straży postrzegania egzystencji ludzkiej w społeczno-kulturowym i obywatelskim kontekście (Bednarz 2017, 65-68).

Bogusław Milerski odwołując się do krytycznej pedagogiki religii, której fundamentalnym celem jest uznanie „dążenia do emancypacji i upodmiotowienia człowieka oraz jego dojrzałości osobowej i religijnej” (Milerski 2011, 162), kieruje uwagę na przebieg tych procesów poprzez zaangażowane uczestnictwo społeczne. Fundamentalną zasadą jest zatem zaabsorbowany udział w społecznie pożądanych aktywnościach, do których należą w znacznej mierze działania obywatelskie.

Andrzej Łuczyński postrzega wychowanie religijne jako proces, który dokonuje się na niemal wszystkich płaszczyznach funkcjonowania życia człowieka, dotykając form ludzkiej aktywności społecznej i wartości takich jak: zaufanie, wdzięczność, przebaczenie, chęć pomocy drugiemu człowiekowi, „możliwość spotkania i pragnienie przekraczania

siebie oraz otwartości siebie na innych” (Łuczyński 2012, 224-225). Autor odwołując się do religijności, która dotyczy całej sfery postaw i działania człowieka, zwraca uwagę na przymioty dojrzałej religijności stwarzającej możliwości i szanse właściwych interakcji w stosunku do Transcendencji, ale też do siebie, innych osób oraz całego otaczającego świata. Wiara dojrzała, jego zdaniem, ma przejawiać się w stosunku do drugiego człowieka i dynamizować jego aktywność na rzecz dobra i porządku w świecie, w którym żyje. Tę religijną dojrzałość ma cechować również duża tolerancja wobec odmiennego sposobu myślenia, reagowania, czy też postępowania. Wszystko to jednak nie może się odbywać kosztem rezygnacji z własnych przekonań i wyborów (Łuczyński 2012, 225-229).

Bogusław Śliwerski w jednym z podręczników akademickich skierowanych do studentów pedagogiki, odwołując się do wychowania jako formacji duchowej, zwraca uwagę na trwałe wartości, o których nie można zapomnieć, gdy ma się na myśli społeczeństwo jako zbiorowość ludzką. Pedagog pyta:

W Polsce i na całym świecie wciąż toczy się walka człowieka, o to, jaki ten człowiek będzie, a zatem jakie będzie społeczeństwo. Czy będzie to społeczeństwo bezwzględne, nieświadome, dające sobą sterować, mające na względzie tylko efekty ekonomiczne, czy też umięjące zdefiniować dobro i zło, wrażliwe na potrzeby innych ludzi, w których osoby wykształcone i na stanowiskach będą wykorzystywały swoją wiedzę i umiejętności w działaniu na rzecz bliźnich i całego państwa? (Śliwerski 2012, 283).

Edukacja szkolna, w tym religijna, winna przysłużyć się zatem formacji społecznej oraz moralnej człowieka, tak aby jego oddziaływanie na drugą osobę w publicznej przestrzeni, w obywatelskich postawach, wyborach i działaniach skutkowało nienagannym postępowaniem.

Warto przywołać w tym miejscu też kwestię podmiotowego postrzegania drugiej osoby, które stanowi kryterium koncepcji społecznej inkluzji. Zasada ta wiąże się ze światopoglądem chrześcijańskim, w którym

podstawą godności człowieka jest fakt stworzenia go na obraz Boga. Podkreśla się przy tym, że człowiek jako osoba jest bytem najdoskonalszym i wyjątkowym. Do przyjętego aksjomatu o niepowtarzalności człowieka, jego godności i subiektywności w swoich refleksjach egzystencjalnych nawiązywał Jan Paweł II. Jedną z jego myśli brzmi:

Każdy człowiek jest kimś jedynym i niepowtarzalnym, jest kimś odwiecznie zamierzonym i odwiecznie wybranym, powołanym i nazwanym własnym imieniem (Jan Paweł II 1999, 39–40).

Przesłanki teoretyczne pedagogiki religii wskazują, że orientacja człowieka, który deklaruje wiarę w Boga, powinna być ściśle związana z jego postawą społeczną wobec drugiej osoby i jednocześnie obywatelską wobec miejsca, narodu, kraju, w którym żyje. Wychowanie religijne winno być nieodłącznie związane z formułowaniem takiej postawy.

3. Edukacja obywatelska włączona w teoretyczne koncepcje pedagogiki religii – ku społeczeństwu obywatelskiemu

Podejmując się analizy kwestii edukacji obywatelskiej włączonej w teorię i praktykę kształcenia religijnego, kierujemy naszą uwagę na wychowanie dzieci i młodzieży w orientacji ich przynależności, identyfikacji ze społeczeństwem obywatelskim. Termin „społeczeństwo obywatelskie”, jak stwierdza Grażyna Skąpska, „należy do teorii normatywnych i bardzo zmiennych historycznie”. Badaczka przywołuje dwie grupy zagadnień. Pierwsze nawiązujące do relacji pomiędzy „suwerennością a podmiotowością indywidualną i społeczną”, drugie – „pomiędzy sferą prywatną a sferą publiczną jako właściwym i odpowiednim miejscem dla wzajemnych interakcji i działań wolnych obywateli” (Skąpska, 2005, 286).

Sama idea społeczeństwa obywatelskiego została zakorzeniona w antycznej kulturze europejskiej. Jej początki można wyprowadzić z koncepcji społeczeństwa opisywanego przez Arystotelesa, jako programu samorealizującego się we wspólnocie politycznej, z etycznymi przesłankami. Warto przywołać też koncepcje stoików z dążeniem

do równych praw dla wszystkich obywateli, gdzie instytucją nadającą ramy społeczeństwu wolnych i równych obywateli był grecki rynek – agora (Radziewicz-Winnicki 2008, 371-372). Nie istnieje jeden koncept rozumienia pojęcia społeczeństwa obywatelskiego, niemniej nie ono jest przedmiotem naszych dociekań. Przedmiotem poszukiwań są raczej koncepcje edukacji obywatelskiej, włączone w szeroko rozumiany proces kształcenia — w tym także edukacji religijnej — których rezultaty mogłyby zostać przełożone na rzeczywistość i satysfakcjonującą partycypację społeczną.

Uznaje się, że włączenie problematyki z obszaru edukacji obywatelskiej nie tylko do kształcenia ogólnego, ale także do programów nauki religii, winno stać się jedną z aktualnych kwestii podejmowanych także przez podmioty odpowiedzialne za kształcenie religijne. Warto podkreślić w tym miejscu, że wychowanie obywatelskie nie przynależy tylko do edukacji szkolnej, ale jest materią, która winna przenikać każde światło i postępowe społeczeństwo.

Jak stwierdza Bogusław Milerski:

Kształcenie obywatelskie wykracza poza postulaty kształcenia narodowego, patriotycznego, państwowego, kulturowego czy religijnego. Nie wyklucza ono treści narodowych, patriotycznych, państwowych, kulturowych i religijnych, lecz nadaje im nową jakość, włączając je w realizację zadań w zakresie inkluzji, komunikacji i partycypacji społecznej obejmujących możliwie wszystkie jednostki życia społecznego (Milerski 2013, 657).

Nauka religii jest komponentem europejskiej praktyki oświatowej. W koncepcjach pedagogiki religii, oprócz misji przekazu religijnego, uwzględnia się egzystencjalny, społeczny, kulturowy i międzykulturowy kontekst życia oraz rozwoju człowieka.

Podejście takie jest związane z przejęciem odpowiedzialności nie tylko za dobro swojego partykularnego wyznania religijnego, lecz również za dobro jednostki i dobro wspólne. Tym samym pedagogika religii wiąże jednostkę ludzką i życie społeczne w całość. Człowiek poddany

zostaje kształceniu nie w oderwaniu od drugiego człowieka, ale w kontekście analizy systemu społecznego (Bednarz 2017, 68).

Wprowadzenie perspektywy odpowiedzialności za kształt systemu społecznego, a więc także życia publicznego, sprawia, że poprzez edukację religijną mogą być także realizowane cele kształcenia obywatelskiego. Kształcenie to z natury rzeczy ma charakter inkluzji społecznej. W tym sensie nowoczesnie rozumiana nauka religii może być jednocześnie edukacją obywatelską, której idee podkreślają istotne zasady, m.in.: poszanowania i akceptacji drugiego człowieka, solidarnego włączania każdej zainteresowanej osoby do grupy społecznej, nie wykluczając jej odmienności. Wzorując się na postawie Chrystusa, zwraca się uwagę na budowanie jedności pomimo różnic religijnych, społecznych, ideologicznych czy intelektualnych. Można zatem śmiało stwierdzić, że inkluzja społeczna jest decyzją bazującą na wartościach.

Wiesław Bokajło, badacz problematyki społeczeństwa obywatelskiego, wskazuje na trzy rodzaje postaw istotnych w dążeniu do umiejętności tolerancji oraz osiągania konsensusu w jego strukturze i rozwoju:

1. Postawa, która opiera się na głęboko humanistycznej tradycji społecznej, kształtującej się podczas indywidualnie przebiegającego procesu edukacji i egzystencji w określonym środowisku lokalnym. Dotyczy ona szacunku w stosunku do wszelkich odrębności (inności) kulturowych, religijnych, światopoglądowych, a także występujących różnic mentalnych uwidaczniających się w psychofizycznym rozwoju człowieka. Dzięki takim przejawom norm i wartości obywatel jest zdolny do oczekiwanego wejścia w relacje międzyosobnicze z innymi ludźmi, stroniąc od szowinizmu, ksenofobii, nacjonalizmu, antysemityzmu itp.
2. Postawa, którą można określić jako pryncypialność i odwaga obywatelska, sprowadzająca się do umiejętności, zdolności, a nade wszystko woli do obrony (i propagowania) własnych (jak również reprezentującej przez siebie grupy) interesów w procesie dochodzenia do konsensusu. Z przejściem takiej postawy wiąże się odstępianie od np. jakiegokolwiek formy przejawianego optymizmu (konformizmu), który stanowiłby rezygnację z przejawianych wartości, norm, zasad dla własnych (doraźnych) korzyści.

3. Postawa ukształtowana (wykształcona) w procesie współdziałania i negocjacji z innymi podmiotami swej sfery, a przede wszystkim zbiorowymi, ale również indywidualnymi negacjami ze sferą polityczną (administracyjną centralną, jej lokalnymi instytucjami), krytyczno-racjonalna postawa aktywnego, zaangażowanego i odpowiedzialnego obywatela, kierującego się na co dzień logiką pragmatycznego myślenia (Bokajło 2001, 376).

Uwzględnienie powyższych postaw, a też procesu ich kształtowania, warto zaakcentować w planowaniu i realizacji pracy wychowawczo-dydaktycznej podczas lekcji religii, tak aby absolwent posiadał pełne kompetencje do aktywnego, rozumnego, otwartego na „Innego” uczestnictwa w obywatelskiej strukturze społecznej.

4. Włączenie idei edukacji obywatelskiej do nauki religii zielonościowej. Przykłady

Zanim zaprezentowane zostaną wybrane komponenty programowe religii zielonościowej z ujętą problematyką edukacji obywatelskiej, przywołanych zostanie kilka istotnych jej przesłanek. W założeniach teoretycznych edukacji obywatelskiej opracowanych przez Janusza Korzeniewskiego i Małgorzatę Machałek znajdujemy opis warunków, które muszą być spełnione przez społeczeństwo obywatelskie (m.in):

1. Poziome interakcje międzyludzkie, z poszanowaniem godności każdego człowieka, takimi samymi obowiązkami, uprawnieniami i równością.
2. Zaufanie i zrzeszanie się ludzi w celu realizacji zbiorowych celów.
3. Tolerancja wobec odmienności, poszanowanie wzajemne pomimo różnic poglądów i przekonań.
4. Jednostki są zainteresowane kwestiami publicznymi, zależy im na pomyślności całej społeczności.
5. Każdy z obywateli ma możliwość aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym, co jednocześnie pozwala wpływać na kształtowanie kierunków polityki państwowej (podmiotowość każdej osoby).

6. Podejmowane przez obywateli działania są ukierunkowane nawłaściwie zarządzanie kwestiami dotyczącymi całej wspólnoty w imię dobra i korzyści wspólnych.
7. Każdy z obywateli ma możliwość działania w wybranych przez siebie instytucjach i organizacjach sprzyjających realizacji jego podmiotowego obywatelstwa, zatem społeczeństwo ma charakter pluralistyczny.

Spośród naczelných warunków prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego wymienić należy umiejętność świadomego i odpowiedzialnego włączania się w życie publiczne (Korzeniewski, Michałek 2011, 11-12).

Do polskiej oświaty publicznej od bieżącego roku szkolnego (2025/2026) powrócił przedmiot „Edukacja obywatelska”. Zgodnie z założeniami ministra edukacji przedmiot ten realizowany jest w szkołach ponadpodstawowych. Nowa podstawa programowa kładzie nacisk na elementy praktyczne, w tym działania obywatelskie uczniów (Kowalski 2025).

Zgodnie z wytycznymi MEN, przedmiot edukacja obywatelska ma za zadanie:

...budować i wzmacniać postawy patriotyczne młodych ludzi, oparte na poczuciu tożsamości i dumie z przynależności do wspólnoty, trosce o małą i dużą Ojczyznę, poczuciu odpowiedzialności za jej kształt. Równolegle nowy przedmiot winien kształtować otwartość i szacunek względem innych, empatię i solidarność z innymi oraz zaangażowanie na rzecz dobra wspólnego („Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 6 marca 2025 r...” 2025).

Nie może zatem zabraknąć zagadnień edukacji obywatelskiej w treściach i celach edukacji religijnej, która ściśle podkreśla nie tylko związek człowieka z Bogiem, ale także z drugim człowiekiem, z silnym zaakcentowaniem jego obowiązku niesienia dobra, i lojalności wobec wspólnoty. Warto zauważyć też, że podczas lekcji religii takie wartości jak: godność człowieka i jego prawa zyskują specyficzne uzasadnienie wynikające

ze stosunku Boga do człowieka. Jedną z koncepcji katechetycznych – antropologiczną, której twórcą był Hubertus Halbfas, podkreśla szczególne znaczenie nauki religii dla dowartościowania egzystencji ludzkiej. Jego zdaniem, istotą katechizacji nie jest religijność, ale człowiek, w którym religijność się rozwija. U podstaw wychowania chrześcijańskiego leży więc „osobowe i społeczne życie człowieka, jego zainteresowania, myśli, słowo i doświadczenie” (Panuś 1975, 90-91).

Obecnie uprawiana nauka religii zielonościowej przenosi akcent z wcześniej stosowanych celów oraz treści o charakterze wyłącznie religijnym na ogół procesów edukacji i socjalizacji religijnej, podkreślając swoją rolę i znaczenie dla całościowego wychowania człowieka, w tym m.in. formacji poznawczej, duchowej, społecznej, egzystencjalnej. Jeśli uwzględnimy założenia zawarte już w preambule „Znowelizowanej podstawy programowej katechezy zielonościowej”, to powyższe znajdzie praktyczne umocowanie, a świadczy o tym poniższy zapis z tego dokumentu:

Ze względu na to, iż nauka religii jest procesem realizującym zadania kerygmaticzne i eklesjalne, a jednocześnie uwzględniającym kontekst szkolny i humanistyczny (podmiotowość ucznia w odniesieniu do drugiego człowieka), zaprezentowana podstawa programowa stosuje pojęcie celów katechetycznych rozumianych w kategoriach teologicznych i pedagogicznych. Określają one, czemu ma służyć nauczanie i wychowanie religijne konkretnej grupy uczniów („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonościowej...” 2017).

Tym samym we wspomnianym dokumencie programowym, zgodnie z przesłankami pedagogiczno-religijnymi, przesunięty został akcent z wiedzy o prawdach religijnych, na umiejętne zastosowanie wskazań biblijnych w życiu osobistym oraz w interakcjach społecznych ucznia.

W nawiązaniu do poruszanej problematyki w przedłożonych celach katechetycznych zaplanowanych do realizacji nauki religii zielonościowej już na poziomie przedszkola znajdujemy tematykę małej ojczyzny, którą jest rodzina i Kościół. Wśród wybranych ogólnych oraz szczegółowych celów edukacyjnych dla potrzeb niniejszych analiz wymienia się:

Rozwijanie świadomości przynależności do rodziny. [...]

[Cel ogólny (uczeń):] rozwija postawę wdzięczności za rodzinę. Uczy się właściwych relacji rodzinnych na podstawie wybranych historii biblijnych oraz życia Pana Jezusa. [...]

[Cele szczegółowe (uczeń):]

- przyjmuje postawę wdzięczności za rodziców, dziadków i bliskie mu osoby i błogosławi ich w modlitwie;
- na podstawie wybranych historii ze Starego i Nowego Testamentu poznaje chrześcijańskie zasady współżycia w rodzinie;
- poznaje role i zadania dziecka w rodzinie;
- poznaje właściwe relacje pomiędzy rodzeństwem;
- potrafi odróżnić zachowania pozytywne od negatywnych;
- uczy się okazywania szacunku i miłości;
- decyduje się przestrzegać form właściwego zachowania i wypełniać swoje obowiązki („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017)

a także:

Wprowadzenie w życie Kościoła i lokalnej społeczności. [...]

[Cel ogólny (uczeń):] buduje przyjazne relacje w grupie. Uczy się dostrzegać potrzeby innych dzieci. Poznaje zwyczaje i tradycje Kościoła oraz różne rodzaje służb. Włącza się w celebrowanie świąt poznając ich właściwe znaczenie.

[Cele szczegółowe (uczeń):]

- poznaje życie i misję pierwszego kościoła;
- aktywnie uczestniczy w życiu Kościoła i lokalnej społeczności;
- bierze aktywny udział w występach w okazji świąt (Święta Plonów, Bożego Narodzenia, Wielkanocy);
- kształtuje postawę wrażliwości na potrzeby innych dzieci, umie się dzielić;
- w swoim postępowaniu kieruje się chrześcijańskimi wartościami;
- szanuje usługujących w kościele;
- zna wartość i potrzebę przynależności do Kościoła („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Na poziomie edukacji wczesnoszkolnej tematyka poruszająca społeczne, w tym obywatelskie aspekty codziennego życia, dotyczy:

Kształtowania chrześcijańskich wartości etycznych w życiu młodego człowieka i motywowanie go do życia zgodnie z nimi („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Wyselekcjonowane cele ogólne przyporządkowane do tego zadania brzmią (uczeń):

- potrafi nazwać i określić emocje, a także poradzić sobie z nimi, stosując odpowiednie wzorce chrześcijańskie;
- w relacjach interpersonalnych kieruje się zasadą miłości bliźniego;
- rozwija w sobie postawę szacunku, akceptacji, zrozumienia;
- stara się być odpowiedzialny za swoje słowa i czyny;
- mądrze spędza wolny czas: zna zagrożenia wynikające z niewłaściwego posługiwania się Internetem, oglądania nieodpowiednich programów telewizyjnych („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Spośród celów szczegółowych wybranych do powyżej wymienionych celów ogólnych istotnych dla badania podjętej problematyki warto przytoczyć [uczeń]:

- potrafi odróżnić zachowania pozytywne od negatywnych, podejmuje starania o życie zgodne z wartościami biblijnymi;
- szanuje inne dzieci oraz osoby dorosłe i pokazuje to poprzez swoje zachowanie;
- wie, że każdy ponosi konsekwencje za swoje zachowanie i wybory;
- stara się być odpowiedzialnym za swoje zachowanie i wybory;
- naprawia wyrządzone krzywdy;
- podejmuje starania o życie pełne miłości i dobroci w stosunku do innych („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Kolejny aspekt tematyki na tym etapie edukacyjnym:

Wprowadzania w życie Kościoła i lokalnej społeczności oraz działań misyjnych („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Wybrane cele ogólne w obszarze tego zagadnienia są następujące [uczeń]:

- aktywnie uczestniczy w życiu Kościoła i lokalnej społeczności;
- poznaje zwyczaje i tradycje kościelne (święta biblijne);
- bierze udział w nabożeństwach niedzielnych i okolicznościowych;
- rozumie znaczenie świąt i właściwie je celebruje;
- poznaje różne rodzaje służb i przygotowuje się do jednej z nich”.

W podstawie programowej katechezy zielonoświątkowej kierowanej do nauki w klasach starszych szkoły podstawowej (od IV do VIII), podobnie jak w zapisach dotyczących wcześniejszych etapów edukacyjnych, można doszukać się odniesień do problematyki inkluzji społecznej, wychowania społecznego i obywatelskiego w dwóch następujących zagadnieniach programowych. Po pierwsze:

Kształtowanie postaw opartych na wartościach etyki chrześcijańskiej jako fundamentu relacji międzyludzkich i uczestnictwa w życiu społecznym („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Wybrane cele ogólne brzmią [uczeń]:

- prezentuje refleksyjną postawę wobec wartości i powinności moralnych oraz różnych sytuacji społecznych na podstawie wskazań biblijnych;
- w praktycznym zastosowaniu wyraża zgodność swojego postępowania z przekazem biblijnym;
- podejmuje odpowiedzialne wybory i właściwie ocenia postępowanie moralne innych;
- wykształcona jest jego wrażliwość na obecność drugiego człowieka w świecie;
- jest otwarty na współdziałanie z innymi w społeczności szkoły i Kościoła; pogłębia wzajemne relacje w grupie poprzez budowanie jedności („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Kilka z celów szczegółowych w odniesieniu do powyższej tematyki uwzględnionych w przywoływanym dokumencie wskazuje na konkretne działania prospołeczne:

- stwarzanie przez ucznia sytuacji dających możliwość bezinteresownego działania;

- ukazywanie zachowań prospołecznych związanych z otwarciem się na drugiego człowieka w świecie;
- pomoc drugiemu człowiekowi („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Po drugie:

Przybliżenie tematyki dotyczącej historii Kościoła oraz religii świata („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Wśród celów ogólnych wymienia się m.in. (uczeń):

- prezentuje wiadomości na temat wybranych religii w Polsce i na świecie oraz historii Kościoła;
- określa, jaką postawę powinien przyjąć chrześcijanin wobec wyznawców innych religii;
- w życiu osobistym wykazuje postawę tolerancji i poszanowania ludzi innych wyznań;
- modli się o wyznawców z różnych Kościołów i związków wyznaniowych;
- wykazuje się postawą tożsamości z Kościołem, do którego przynależy;
- analizuje własną postawę wobec wyznawców innych religii i wyznań, prezentuje postawę tolerancji i poszanowania innych („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Ostatni etap edukacyjny to szkoły ponadpodstawowe. Jak zaznaczono w „Znowelizowanej podstawie programowej katechezy zielonoświątkowej” uczeń zadaje sobie pytania o tożsamość, na które poszukuje odpowiedzi. Wśród nich pojawiają się: „Kim jestem?”, „Jak ułożyć sobie życie z innymi?” (funkcjonowanie w grupie społecznej), „Gdzie jest moje miejsce?”, „W co wierzę?” („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017). To między innymi nauczyciel religii jest tą osobą, która powinna pomóc jemu uzyskać odpowiedzi na stawiane pytania.

Spośród wielu celów ogólnych i szczegółowych ujętych w podstawie programowej dla uczniów szkół ponadpodstawowych poniżej

wymienione zostaną te, które w znacznym stopniu wspomagają ucznia w jego kompetencjach obywatelskich, w tym dotyczących norm i wartości, dylematów egzystencjalnych, przynależności do określonych grup społecznych (także rodziny) oraz postawach patriotycznych. Na tym etapie edukacyjnym służą temu zadaniu aż cztery bloki tematyczne w założeniach. Pierwszy z nich to:

Wprowadzanie i przestrzeganie Bożych norm i wartości we własnym życiu („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Wybrane cele ogólne w zakresie tej tematyki brzmią [uczeń]:

- poszukuje odpowiedzi na pojawiające się pytania egzystencjalne (m.in. strach, przemoc, cierpienie, doświadczenie, śmierć, zło, itp.);
- odkrywa godność człowieka stworzonego przez Boga;
- kształtuje właściwą postawę wobec konfliktów i trudności, a także refleksyjne stanowisko wobec różnych sytuacji życiowych i zobowiązań moralnych;
- zdaje sobie sprawę, że istnieje wiele uzależnień (m.in. alkohol, środki odurzające, Internet, gry komputerowe) i dlatego zajmuje właściwą orientację wobec tych zjawisk („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Drugi blok tematyczny zajmuje się:

Od nauki o Kościele do bycia częścią Kościoła („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Przykładowe cele ogólne wspomagające ucznia w rozwoju kompetencji społecznych brzmią [uczeń]:

- poznając życie apostołów, a także historię powstania Kościoła Zielonoświątkowego, zaczyna angażować się w wybraną przez siebie służbę, określa standardy wybranych służb;
- stara się być dobrym przykładem dla innych;
- zna zagrożenia wynikające z niewłaściwych pobudek i stara się ich uniknąć;
- potrafi skonfrontować chrześcijaństwo z innymi religiami, związkami wyznaniowymi i sektami. Definiuje swoje zakorzenienie konfesyjne

(„Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Spośród celów szczegółowych w stosunku do wyżej wymienionych celów ogólnych warto przywołać następujące:

- szanuje ludzi będących w służbie w Kościele;
- bierze czynny udział w życiu Kościoła (budowaniu Kościoła);
- podaje różne formy działalności Kościoła i angażuje się w życie lokalnej społeczności;
- utożsamia się z członkami swojej wspólnoty/zboru i włącza się w jej służbę („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Trzeci blok tematyczny dotyczy:

Poznajania Bożych standardów dotyczących życia w rodzinie („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Spośród celów ogólnych wymienić należy [uczeń]:

- zapoznając się z chrześcijańskim modelem rodziny, stara się żyć tak, aby podobać się rodzicom i Bogu;
- świadomie przygotowuje się do roli przyszłego małżonka, ucząc się nawiązywać relacje, przyjaźnie, troszcząc się o najbliższych;
- rozpoznaje swoje powołanie do macierzyństwa lub ojcostwa, decyduje o przyjęciu biblijnych zasad wychowywania dzieci;
- w oparciu o Boże Słowo analizuje swoje relacje z rodzicami i określa etapy usamodzielniania się („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Wybrane cele szczegółowe konkretyzujące zapisy celów ogólnych w stosunku do przedmiotowego zagadnienia to m.in. [uczeń]:

- podejmuje zobowiązanie, aby okazywać szacunek i posłuszeństwo swoim rodzicom, niezależnie od swojego wieku;
- podaje cechy mądrej miłości rodzicielskiej;
- określa, w jaki sposób budować relację z rodzicami;
- w modlitwie okazuje wdzięczność Bogu za swoich rodziców;
- wyjaśnia, czym jest samodzielność w dorosłym życiu;
- podejmuje zobowiązanie przygotowania się do samodzielnego życia;

- tłumaczy potrzebę miłości i wzajemnego szacunku między kobietami i mężczyznami;
- wskazuje sposoby pielęgnowania miłości małżeńskiej;
- podaje, w jaki sposób, jej/jego zdaniem, można być przygotowanym do roli ojca/ matki;
- wyjaśnia, dlaczego rodzina powinna być oparta na Bożej miłości i wymienia negatywne skutki wychowywania dzieci bez okazywania takiego uczucia („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

Czwarty blok tematyczny obejmuje następujące zagadnienia:

Jako chrześcijanin kocham swój kraj i pragnę wpływać na jego rozwój („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

W stosunku do zagadnienia o tematyce patriotycznej zaplanowano następujące cele ogólne [uczeń]:

- poznaje zagadnienie patriotyzmu w ujęciu biblijnym;
- dostrzega posłuszeństwo wobec władzy jako Boży nakaz;
- podejmuje decyzję o modlitwie za rządzącymi;
- wie, jakie są Boże standardy, jakimi powinien kierować się chrześcijanin w pracy;
- potrafi scharakteryzować, na czym polega bycie zarówno dobrym pracownikiem jak też pracodawcą;
- zna zagrożenia, z którymi może spotkać się w swoim życiu zawodowym;
- przygotowując się do rozpoczęcia swojego życia zawodowego, poznaje biblijnych przedstawicieli różnych zawodów;
- dostrzega, że Bogu można służyć w każdym miejscu i czasie, a pełnienie Jego woli to również uczciwe i sumienne życie codzienne („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

W odwołaniu do celów ogólnych wyselekcjonowane cele szczegółowe brzmią [uczeń]:

- wyjaśnia obowiązki człowieka wobec Boga i Ojczyzny;
- prezentuje postawę patrioty kochającego i troszczącego się o swoją Ojczyznę;

- prezentuje postawę posłuszeństwa wobec władzy cywilnej;
- prezentuje postawę uczciwego obywatela i daje przykład uczciwości swoim kolegom/koleżankom;
- decyduje o byciu odpowiedzialnym uczniem, pracownikiem/pracodawcą;
- poznaje biblijnych przedstawicieli różnych zawodów;
- dostrzega, że Boże powołanie dotyczy każdego człowieka, niezależnie od wykonywanej pracy;
- dostrzega zagrożenia wynikające z pogoni za pieniądzem;
- wyjaśnia, czym jest wolność w dziedzinie finansowej i zawodowej;
- poznaje i omawia zagadnienie etyki w pracy i biznesie („Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej...” 2017).

W kwestii dokumentów programowych warto przywołać także kilka nazw bloków tematycznych oraz zadań katechety w stosunku do zaplanowanych celów lekcji religii zielonoświątkowej. I tak w programie klasy piątej szkoły podstawowej w odwołaniu do celu katechetycznego: „Kształtowanie postawy wobec niezrozumienia, ośmieszania lub kpin z powodu różnicy przekonań lub przynależności do mniejszości wyznaniowej”, zadaniem nauczyciela jest: „Wprowadzenie dzieci w zagadnienie pluralistycznego społeczeństwa, uczenie tolerancji wobec przekonań innych oraz wzbudzanie dumy z własnego kościoła” (Kuźnik 2006).

W programie nauki religii dla uczniów klasy trzeciej szkoły branżowej 1-stopnia, którego nazwa brzmi: „Mądre wzrastanie chrześcijanina”, jeden z bloków tematycznych: „Mój naród, mój kraj, moja okolica” zawiera trzy tematy dotyczące rodziny, szkoły i pracy oraz miasta, narodu, kraju:

1. Poprzez to, jak żyję, mam wpływ na moich bliskich. Rodzina, przyjaciele. [...]
2. Poprzez to, co robię, zmieniam środowisko. Najbliższe otoczenie, szkoła, praca. [...]
3. Poprzez to, kim jestem, wpływam na innych. Miasto, kraj, naród („Mądre wzrastanie chrześcijanina...” 2023).

Blok tematyczny „Chrześcijanin a Państwo” zamieszczony w programie nauki religii dla klasy IV technikum o tytule: „Powołani do wywierania pozytywnego wpływu” także bezpośrednio odwołuje się do tematyki obywatelskiej. Trzy tematy w nim zawarte obejmują zagadnienia:

1. Patriotyzm w ujęciu biblijnym. [...]
2. Posłuszeństwo wobec władzy. [...]
3. Przestrzeganie prawa Bożym nakazem („Powołani do wywierania pozytywnego wpływu. Program...” 2015).

Jeśli powrócimy do przywołanych na początku tej części artykułu uwarunkowań społeczeństwa obywatelskiego, to zdecydowana większość z nich ma szansę być urzeczywistniona także poprzez realizację lekcji religii ze wskazanymi powyżej celami edukacyjnymi. Podkreślanie godności osoby, jej dowartościowanie, budowanie zdrowych interakcji społecznych z poszanowaniem drugiego człowieka, pomimo różnic, jakie występują pomiędzy ludźmi, zainteresowanie ucznia kwestiami aktywnego uczestnictwa w życiu publicznym, tym samym umożliwiając mu udział we wspólnotowości, ćwiczenie postaw obywatelskich w społeczeństwie o charakterze pluralistycznym, to wśród wielu innych planowane zadania nauki religii zielonoświątkowej. W ich wyniku uczeń ma szansę stać się obywatelem nie tylko rozumiejącym potrzeby współczesnego świata, ale nade wszystko angażującym się w działania prospołeczne, niosącym pomoc potrzebującym, mającym wpływ na świat, w którym żyje (na małą i dużą ojczyznę).

5. Przykładowy scenariusz zajęć religii zielonoświątkowej uwzględniający idee edukacji obywatelskiej

Temat lekcji: Patriotyzm w ujęciu biblijnym².

Prawda centralna: Kocham Boga i kraj, w którym mieszkam.

Podstawy biblijne: Rdz 12,1-2; Jr 29,4-7 Pwt 4,1; 6,18; 8,1; 11,8-9;

² Lekcja opracowana przez Tomasz Klimka, z wprowadzonymi zmianami przez autorkę artykułu. Scenariusz znajduje się w podręczniku do nauki religii dla uczniów klasy IV technikum powstałym pod kierunkiem E. Bednarz: Protaś, Bednarz 2018, 6-9.

Ps 137,5-6; Łk 19,41-44

Werset do zapamiętania: „Zaufaj Panu i czyn dobrze, Mieszkaj w kraju i dbaj o wierność” (Ps 37,3).

Cele operacyjne lekcji (uczeń):

- definiuje patriotyzm;
- przywołuje wybrane historie bohaterów biblijnych, którzy zmuszeni byli opuścić swoją ojczyznę;
- wyjaśnia, czym jest ojczyzna;
- wyjaśnia obowiązki człowieka wobec Boga i ojczyzny;
- modli się za swój kraj;
- prezentuje postawę patrioty kochającego i troszczącego się o swoją ojczyznę.

Metody pracy: pogadanka, dyskusja, praca z tekstem, mapa mentalna, metoda kuli śnieżnej.

Środki dydaktyczne: Biblia, kartki papieru, „Słownik Teologiczny”, karton lub tablica, pisaki.

Tok lekcji:

Część wprowadzająca

Powitanie, modlitwa.

Nauczyciel zwraca się do uczniów: „Gdybyście mogli wybrać kraj urodzenia i zamieszkania, to jakie to byłoby państwo?”

Uczniowie wypowiadają się. Podają nazwy krajów.

Zadanie wstępne, nauczyciel zwraca się do uczniów: „Opiszcie swoją wymarzoną ojczyznę. Jaka ona powinna być?”

Uczniowie opisują na kartkach swoją ojczyznę.

Nauczyciel zwraca się do uczniów: „Jakie cechy ojczyzny są dla was najważniejsze?”

Uczniowie wymieniają cechy wymarzonej ojczyzny.

Pytania do uczniów: „1. Czy ojczyznę wybiera się, czy jest ona darem danym od Boga? 2. Czy ojczyzna jest tam, gdzie się urodziłem, czy tam, gdzie aktualnie mieszkam?”

Uczniowie dyskutują na temat migracji i wyboru miejsca zamieszkania.

Pytanie do uczniów: „Czy można nie mieć swojej ojczyzny?”

Uczniowie wymieniają przykłady ludów nieposiadających swojej ziemi.

Zapoznanie uczniów z nowym materiałem

Nauczyciel zwraca się do uczniów: „Widzimy, że nie zawsze człowiek ma wpływ na to, gdzie jest jego ojczyzna. Rodzimy się w tym, a nie innym kraju, w danej kulturze i języku.”

Pytanie do uczniów: „Jak powinniśmy traktować swoją ziemską ojczyznę? Czego słowo Boże uczy nas w tej kwestii?”

Nauczyciel wypowiada się: „W historii Izraela Bóg dawał swojemu ludowi wskazaną ziemię na własność. Czasem za przewinienia i niewierność Bóg skazywał Izraela na niewolę i wygnanie z ojczyzny. Abrahama nakazał opuścić ziemię ojców i przejść do wskazanego miejsca.”

Uczniowie czytają tekst biblijny dotyczący Abrama, jego wyjścia z ziemi ojczystej: Rdz 12,1-2.

Następnie nauczyciel przywołuje innych bohaterów biblijnych: „Na kartach Starego Testamentu czytamy o Józefie i o Danielu, żyjących w obcym kraju, służących obcym, niewierzącym w Boga królom. Józef został uprowadzony do Egiptu jako więzień, był niesprawiedliwie potraktowany, za co spędził wiele lat w więzieniu. Miał powody, by znienawidzić Egipt, ale nie zrobił tego. Józef wyjaśnił faraonowi sen i od razu udzielił porady, jak zapobiec większej klęsce. Świadczy to o woli szukania dobra kraju, w którym przebywał nie z własnej woli. Działanie Józefa stało się błogosławieństwem dla Egiptu i dla wielu ludów spoza Egiptu. Czytamy również o wędrownicy Izraela do Kanaanu, ojczyzny obiecanej przez Stwórcę. Była to kraina «opływająca w mleko i miód». Dotarli tam ci, którzy ufali Bogu i Go słuchali. Wiele lat później Daniel zostaje jako wygnaniec uprowadzony z Izraela do Babilonu, stolicy wroga. Babilończycy bowiem kompletnie zniszczyli jego ojczyznę i świątynię jego Boga. Daniel i jego przyjaciele otrzymali na wygnaniu królewską

edukację. Daniel wyróżniał się swoją doskonałością, przez wiele lat służył królom babilońskim, potem perskim i stanowił przy tym błogosławieństwo dla imperium.

Nauczyciel prosi uczniów o przeczytanie tekstu z Księgi Jeremiasza 29,4-7, w którym to prorok Jeremiasz zwraca się do swoich rodaków żyjących na wygnaniu babilońskim (z Jeruzalem do Babilonu), zachęcając ich do budowania domów, zakładania rodzin oraz starań o pomyślność miasta.

Nauczyciel przekazuje uczniom ważną prawdę: „Jeremiasz nie nawoływał do biernego obywatelstwa w obcym kraju, ale nakazał starać się o pomyślność kraju wroga, który na pewien czas był też krajem wygnańców. Izraelici mieli akceptować swoją nową sytuację życiową i żyć tam jako dobrzy obywatele, a też przyczyniać się do dobrobytu społeczeństwa.”

W kolejności uczniowie czytają pozostałe fragmenty tekstu biblijnego z zaplanowanych na tę lekcję³:

A teraz, Izraelu, posłuchaj ustaw i praw, które was uczyć wypełniać, abyście zachowali życie, weszli i wzięli w posiadanie ziemię, którą wam daje Pan, Bóg waszych ojców (Pwt 4,1).

Będziesz czynił to, co jest prawe i dobre w oczach Pana, aby ci się dobrze powodziło, abyś wszedł i objął w posiadanie tę piękną ziemię, którą Pan przysiągł twoim ojcom (Pwt 6,18).

Starannie spełniajcie wszystkie przykazania, które ci dziś nadaję, abyście zachowali życie, rozmnożyli się, weszli do ziemi, którą poprzysiągł Pan waszym ojcom, i wzięli ją w posiadanie (Pwt 8,1).

Przestrzegajcie więc wszystkich przykazań, które Ja wam dzisiaj daję, abyście się wzmocnili, poszli i posiedli ziemię, do której ciągniecie, aby ją wziąć w posiadanie. I abyście długo żyli na ziemi, którą Pan poprzysiągł dać waszym ojcom i ich potomkom, ziemię opływającą w mleko i w miód (Pwt 11,8-9).

³ Wszystkie cytaty biblijne wg *Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Nowy Przekład* 2008.

Nauczyciel zwraca uwagę uczniów na ważną prawdę związaną z przestrzeganiem Bożych praw w odniesieniu do tematyki lekcji.

Kolejnym przykładem nawiązującym do miłości ojczyzny jest tekst z Psalmu 137,5-6, który uczniowie odczytują:

Jeśli zapomnę cię, Jeruzalem, Niech uschnie prawica moja! Niech przylgnie język mój do podniebienia, Jeślibym nie pamiętał o tobie, Jeślibym nie wyniósł Jeruzalemu nad największą radość moją! (Ps 137,5-6).

Nauczyciel podsumowuje: „Psalmista (wygnaniec) wyraża swoją miłość do ojczyzny i zobowiązuje się o niej pamiętać.”

Nauczyciel przywołuje także historię, w której to swoją miłość do ojczyzny uzewnętrzniał sam Chrystus, gdy zapłakał nad Jerozolimą, mając świadomość, co miało się z nią stać w przyszłości.

Uczniowie czytają tekst z Ewangelii Łukasza 19,41-44.

Kierowanie procesami uogólnienia

Pytania nauczyciela kierowane do uczniów:

1. Czy zatem Bóg zachęca nas do patriotyzmu?
2. Czym według was jest patriotyzm?”

Uczniowie próbują definiować pojęcie patriotyzmu za pomocą metody kuli śnieżnej. Po ustosunkowaniu się do utworzonej przez uczniów definicji nauczyciel przytacza określenie słownikowe:

Patriotyzm – bezwarunkowe umiłowanie Ojczyzny z gotowością poświęcenia dla niej swych sił, zdolności, nawet życia. Obejmuje ziemię rodzinną, naród i jego dzieje, język i bogactwo duchowe i materialne, dziedzictwo przodków i losy przyszłych pokoleń [...] Nie jest tylko uczuciem, lecz i czynem. Wyzwała rozliczne akty codziennej twórczej pracy dla rozwoju dóbr ojczystych, wyrzeczenia i ofiary, bezkompromisowej, bohaterskiej służby w obronie wartości zagrożonych, a także męczeństwa (*Słownik Teologiczny* 1989, 66).

Nauczyciel wraz z uczniami wnioskuje, że wolą Bożą jest miłość i szacunek do kraju, w którym przyszło każdemu z nas żyć. Nauczyciel nawiązuje do współczesnej sytuacji Polaków wyjeżdżających na dłuższy

czas do innych krajów w celach zarobkowych, np. Niemiec, Anglii, Irlandii.

Wiązanie teorii z praktyką

Nauczyciel zadaje pytanie uczniom: „Jak w praktyce możemy dziś okazywać patriotyzm?”

Uczniowie podają przykłady współczesnego patriotyzmu. Zapisują te przykłady w punktach na tablicy lub dużym arkuszu papieru (przykładowo: płacenie podatków, udział w wyborach, dbałość o język polski, ochrona środowiska itp.).

Nauczyciel daje uczniom do wykonania zadanie: „Przygotuj projekt takiego działania, które przysłuży się twojej ojczyźnie.”

Praca z werselem biblijnym: Uczniowie interpretują tekst wersetu oraz powtarzają go z pamięci: „Zaufaj Panu i czyn dobrze, Mieszkać w kraju i dbaj o wierność!” (Ps 37,3).

Wnioski wypływające z lekcji:

- Ojczyzna jest darem od Boga. Należy ją kochać, dbać i modlić się o nią.
- Modlitwa za swój kraj i słowa błogosławieństwa.

6. Zakończenie

Uhonorowanie idei edukacji obywatelskiej w nauce religii zielonościowej zobrazowało możliwości inkluzji społecznej ucznia we wspólnocie, do której przynależy. Przybliżone tezy edukacji obywatelskiej w wielu celach i przesłankach okazały się spójne z koncepcjami pedagogiki religii wyznaczającej kierunek religijnemu kształceniu dzieci i młodzieży. Uświadamianie uczniów, zorientowanie na wartości istotne w życiu społecznym, w postawach i świadomości obywatelskiej, daje szansę zaowocować zmianami w ich sposobie myślenia, postępowania, wyborach własnych preferencji, chociażby w kwestii przyszłej aktywności jako elektor uprawniony do wyboru władzy w Państwie.

Wyodrębnione zakresy poruszanej problematyki ujęte w spektrum celów przypisanych podstawom programowym nauki religii

zielonoświątkowej ukazują w dużej mierze włączenie zagadnień społecznych, tematów dotyczących postaw obywatelskich oraz wartości, które śmiało możemy nazwać ewangelicznymi, a które w interakcjach międzyludzkich nabierają istotnego znaczenia. Przybliżone cele kształcenia religijnego zobrazowały też ważną prawdę o małej i dużej ojczyźnie, o procesach wychowawczych odbywających się już w najmniejszej komórce społecznej, którą jest rodzina, następnie szkoła, Kościół, a które to mają wpływ na osobę, obywatela danego kraju i jego miejsce we wspólnocie. Prawdy te odzwierciedlają projektowane cele i treści religii zielonoświątkowej dla wszystkich etapów edukacyjnych, poczynwszy od przedszkola, poprzez szkołę podstawową, z ich wyszczególnieniem także w szkołach ponadpodstawowych.

Rekapitułując informacje zawarte w trzeciej części opracowania, należy wyodrębnić ponownie te zagadnienia, których realizacja ma szanse przyczynić się do prospołecznych postaw obywatelskich, zgodnie z projektowanymi celami szczegółowymi. Na etapie przedszkola może to się odbyć poprzez rozwijanie świadomości przynależności do rodziny, wprowadzenie w życie Kościoła i lokalnej społeczności. Dla uczniów na poziomie edukacji wczesnoszkolnej zaplanowano cele kształtowania chrześcijańskich wartości etycznych w życiu młodego człowieka i motywowanie go do życia zgodnie z nimi oraz wprowadzania w życie Kościoła i lokalnej społeczności, a także poprzez działania misyjne. Uczniowie klas starszych szkoły podstawowej w wyniku nauki religii zielonoświątkowej mają szanse wykształcić postawy oparte na wartościach etyki chrześcijańskiej jako fundamentu relacji międzyludzkich, a także uczestniczyć w życiu społecznym. Poznają zagadnienia dotyczące historii Kościoła oraz religii świata, w wyniku których nabywają m.in. takie postawy i wartości jak: szacunek i tolerancja wobec wyznawców innych wyznań. W szkołach ponadpodstawowych planuje się realizację nauki o normach i wartościach oraz ich przestrzegania we własnym życiu. Podjęte podczas lekcji winny być tematy związane z tożsamością i przynależnością do Kościoła, z podkreśleniem zakorzenienia

konfesyjnego i przykładu dla innych. Uczniowie szkół średnich mają szansę zapoznać się z Bożymi standardami życia w rodzinie, a także realizować lekcje dotyczące postaw patriotycznych, z miłością i troską o ojczyznę, z prezentacją postaw stanowiących przykład uczciwego obywatela. Dołączony w finalnej części artykułu scenariusz zajęć skierowany do uczniów szkół ponadpodstawowych miał na celu podkreślenie istotnej prawdy, że lekcje religii także mogą i powinny zawierać tematykę, która w naturalny sposób zintegruje treści edukacji obywatelskiej z nauką religii i przyczyni się do inkluzji społecznej jej adresatów.

Bibliografia

- Bednarz, Elżbieta. 2017. *Strategia indywidualizacji w dydaktyce inkluzyjnego kształcenia religijnego*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Nowy Przekład*. 2008. Warszawa: Towarzystwo Biblijne w Polsce.
- Bokajło, Wiesław. 2001. „Społeczeństwo obywatelskie: sfera publiczna jako problem teorii demokracji.” W *Społeczeństwo obywatelskie*. Red. Wiesław Bokajło, Kazimierz Dziubka, 17-83. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jan Paweł II. 1999. *Modlitwa i rozważania na każdy dzień roku*. Warszawa: Wydawnictwo Świat Książki.
- Korzeniewski, Janusz, i Małgorzata Machałek. 2011. *Edukacja obywatelska w szkole. Teoria i praktyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kowalski, Michał. 2025. „Edukacja obywatelska – nowa podstawa programowa już dostępna.” Dostęp: 2025.05.03. <https://www.portaloswiatowy.pl/projekty-aktow-prawnych-dla-oswiaty/edukacja-obywatelska-nowa-podstawa-programowa-juz-dostepna-25653.html>.
- Kuźnik, Anna. 2006. „Program nauczania biblijnego dla klas IV - VI szkoły podstawowej.” *katechetyka.pl* Dostęp: 2025.04.28. <https://katechetyka.pl>

- katechetyka.pl/wp-content/uploads/2017/03/PROGRAM_NA-UCZANIA_BIBLIJNEGO_KLAS_IV-VI_SP.pdf.
- Łuczyński, Andrzej. 2012. „Społeczne uwarunkowania rozwoju religijnego współczesnej młodzieży.” W *Edukacyjny potencjał religii*. Red. Jerzy Bagrowicz, Jarosław Horowski, 219-241. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- „Mądre wzrastanie chrześcijanina. Program nauki religii zielonoświątkowej dla uczniów klasy III branżowej szkoły I stopnia.” 2023. *katechetyka.pl* Dostęp: 2025.04.28. https://katechetyka.pl/wp-content/uploads/2023/09/KZ.-Program-nauczania_Plan-wynikowy_kl_III.pdf.
- Milerski, Bogusław. 2011. *Hermeneutyka pedagogiczna. Perspektywy pedagogiki religii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe ChAT.
- Milerski, Bogusław. 2013. „Kształcenie obywatelskie w perspektywie pedagogiczno-religijnej.” W *Interdyscyplinarność pedagogiki i jej subdyscypliny*. Red. Zofia Szarota, Franciszek Szlosek, 657-666. Radom: Wydawnictwo Naukowe Instytutu Technologii Eksploatacji – BIP.
- Panuś, Tadeusz. 2001. *Główne kierunki katechetyczne XX wieku*. Kraków: Wydawnictwo M.
- Powołani do wywierania pozytywnego wpływu*. 2018. Red. Katarzyna Protaś, Elżbieta Bednarz. Bielsko-Biała: Wydawnictwo TE-EM.
- „Powołani do wywierania pozytywnego wpływu. Program nauczania biblijnego do klasy IV technikum (oraz innych wybranych klas szkół ponadgimnazjalnych).” 2015. *katechetyka.pl* Dostęp: 2025.04.28. <https://katechetyka.pl/wp-content/uploads/2020/09/Program-nauczania-biblijnego-do-klasy-IV-technikum.pdf>.
- Protaś, Katarzyna, i Elżbieta Bednarz. 2018. *Powołani do wywierania pozytywnego wpływu*. Bielsko-Biała: Wydawnictwo TE-EM.
- Radziewicz-Winnicki, Andrzej. 2008. *Pedagogika społeczna w obliczu realiów codzienności*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.

„Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 6 marca 2025 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej.” 2025. *Dziennik Ustaw* poz. 378.

Skąpska, Grażyna. 2005. „Społeczeństwo obywatelskie.” W *Encyklopedia socjologii. Suplement*. Red. Zbigniew Bokszański, Hieronim Kubiak. Warszawa: Oficyna Naukowa: 285-289.

Słownik teologiczny. 1989. T. 2: O-Ż. Red. Andrzej Zuberbier i inni. Katowice: Księgarnia św. Jacka.

Śliwerski, Bogusław. 2012. *Pedagogika ogólna. Podstawowe prawidłowości*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

„Znowelizowana podstawa programowa katechezy zielonoświątkowej, przyjęta przez Naczelną Radę Kościoła Zielonoświątkowego w RP 5 maja 2017 roku.” 2017. Dostęp: 2025.04.28. <https://katechetyka.pl/wp-content/uploads/2021/11/Znowelizowana-podstawa-programowa-katechezy-zielonoswiatkowej.pdf>.

CHRZEŚCIJAŃSKA AKADEMIA TEOLOGICZNA
w WARSZAWIE

Rok LXVII

Zeszyt 3

ROCZNIK TEOLOGICZNY

[E-WYDANIE]

WARSZAWA 2024

REDAGUJE KOLEGIUM

prof. dr hab. Jakub Sławik – redaktor naczelny

dr hab. Jerzy Ostapczuk, prof. ucz. – zastępca redaktora naczelnego

prof. dr hab. Tadeusz J. Zieliński

dr hab. Borys Przedpełski, prof. ucz.

dr hab. Jerzy Sojka, prof. ucz. – sekretarz redakcji

MIĘDZYNARODOWA RADA NAUKOWA

JE metropolita prof. dr hab. Sawa (Michał Hrycuniak), ChAT

abp prof. dr hab. Jerzy Pańkowski, ChAT

bp prof. ucz. dr hab. Marcin Hintz, ChAT

prof. dr hab. Atanolij Aleksiejew, Państwowy Uniwersytet w Petersburgu

prof. dr Marcello Garzaniti, Uniwersytet we Florencji

prof. dr hab. Michael Meyer-Blanck, Uniwersytet w Bonn

prof. dr hab. Antoni Mironowicz, Uniwersytet w Białymstoku

prof. dr hab. Wiesław Przyczyna, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
w Warszawie

prof. dr hab. Tadeusz Stegner, Uniwersytet Gdański

prof. dr Urs von Arx, Uniwersytet w Bernie

prof. dr hab. Piotr Wilczek, Uniwersytet Warszawski

Redakcja językowa – Kalina Wojciechowska
Korekta tekstów angielskich – Karen Wasilewska
Skład komputerowy – Jerzy Sojka

BWHEBB, BWHEBL, BWTRANSH [Hebrew]; BWGRKL, BWGRKN, and BWGRKI [Greek]
PostScript® Type 1 and TrueType fonts Copyright ©1994-2013 BibleWorks, LLC.
All rights reserved. These Biblical Greek and Hebrew fonts are used with permission
and are from BibleWorks (www.bibleworks.com)

eISSN: 2956-5685

Wydawnictwo Naukowe ChAT
ul. Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa, tel. +48 22 635-68-55
Objętość ark. wyd.: 13,0.

SPIS TREŚCI

ARTYKUŁY

KONRAD BUZAŁA, <i>The Old Testament canon: terminology, history of research, and its current status</i>	405
*KONRAD BUZAŁA, <i>Kanon Starego Testamentu. Terminologia, historia badań i ich aktualny stan</i>	*7
IGOR HABURA, <i>Imię Boże jako ikona pisana dźwiękiem</i>	433
VÁCLAV JEŽEK, <i>Gregory of Nyssa and the Witch of Endor in the context of Machine Learning</i>	451
MAREK KITA, <i>Światło w ciemności: Chrystologiczna teodycea w kontekście ewolucyjnej wizji kosmosu i przyrody</i>	473
ADAM MAGRUK, <i>Między bizantyjską tradycją a tożsamością polskiego Prawosławia. Program ikonograficzny cerkwi Św. Sofii – Mądrości Bożej w Warszawie, cz. 1</i>	493
ELŻBIETA BEDNARZ, <i>Dążenie do inkluzji społecznej uczniów poprzez włączenie idei edukacji obywatelskiej do nauki religii</i>	539
TADEUSZ ZIELIŃSKI, <i>Laboratorium inkluzywnej różnorodności. Misja publiczna Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie</i>	569

RECENZJE

Ehrman, Bart D. 2024. <i>Falsz. Kto pisał w imieniu Boga i dlaczego autorzy Biblii nie są tymi, za których ich mamy</i> . Tłum. Maciej Studencki. Warszawa: Wydawnictwo Filtry. ISBN: 978-83-68180-13-8, ss. 344 (MARCIN WALCZAK)	601
Goniszewski, Piotr. 2021. „Jezus zwany Mesjaszem, co się tłumaczy Chrystus” (MtSzemTob 1,17). Socjoretoryczna analiza Ewangelii Dzieciństwa z hebrajskiej Ewangelii wg św. Mateusza (ShemTob) (Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i Studia [MCCXLV] 1221). Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. ISBN 978-83-7972-488-8, ss. 304 (ANNA RAMBIERT-KWAŚNIEWSKA)	615

*Zbawienie z perspektywy Zagłady. O książce Jacka Leociaka
„Zapraszamy do nieba” (Leociak, Jacek. 2022. Zapraszamy do nieba.
O nawróconych zbrodniarzach. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne.
ISBN: 9788381915861, ss.336) (IRENEUSZ ZIEMIŃSKI)..... 627*

Wykaz autorów 649

*Teksty oznaczone gwiazdką zawarte są wyłącznie w E-Wydaniu.

Contents

ARTICLES

KONRAD BUZAŁA, <i>The Old Testament canon: terminology, history of research, and its current status</i>	405
*KONRAD BUZAŁA, <i>The Old Testament canon: terminology, history of research, and its current status (polish version)</i>	*7
IGOR HABURA, <i>The Name of God as an Icon Written by Sound</i>	433
VÁCLAV JEŽEK, <i>Gregory of Nyssa and the Witch of Endor in the context of Machine Learning</i>	451
MAREK KITA, <i>Light in the darkness. Christological theodicy of an evolutionary view of the cosmos and nature</i>	473
ADAM MAGRUK, <i>Between Byzantine tradition and the identity of Polish Orthodoxy. The iconographic program of the Church of St. Sophia – Holy Wisdom in Warsaw (Part 1)</i>	493
ELŻBIETA BEDNARZ, <i>Religious education as a form of civic education. A contribution to the social inclusion of students</i>	539
TADEUSZ ZIELIŃSKI, <i>Laboratory of inclusive diversity. The public mission of the Christian Theological Academy in Warsaw</i>	569

REVIEWS

Ehrman, Bart D. 2024. <i>Falsz. Kto pisał w imieniu Boga i dlaczego autorzy Biblii nie są tymi, za których ich mamy</i> . Trans. Maciej Studencki. Warszawa: Wydawnictwo Filtry. ISBN: 978-83-68180-13-8, pp. 344 (MARCIN WALCZAK)	601
Goniszewski, Piotr. 2021. „Jezus zwany Mesjaszem, co się tłumaczy Chrystus” (MtSzemTob 1,17). <i>Socjoretoryczna analiza Ewangelii Dzieciństwa z hebrajskiej Ewangelii wg św. Mateusza (ShemTob) (Uniwersytet Szczeciński. Rozprawy i Studia [MCCXLV] 1221)</i> . Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. ISBN 978-83-7972-488-8, pp. 304 (ANNA RAMBIERT-KWAŚNIEWSKA)	615

Salvation from the perspective of the Holocaust. About Jacek Leonciak's book „Zapraszamy do nieba” (Leociak, Jacek. 2022. Zapraszamy do nieba. O nawróconych zbrodniarzach. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne. ISBN: 9788381915861, pp.336) (IRENEUSZ ZIEMIŃSKI) 627

List of authors 649

*Texts marked with an asterisk are available only in the E-Edition.

Wykaz autorów

Konrad Buzala, kbuzala@student.chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Igor Habura, i.habura@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Václav Ježek, vaclav.jezek@unipo.sk, Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, Masarykova 15, 080 01 Prešov, Slovenská republika

Marek Kita, marek.kita@us.edu.pl, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, ul. H. Jordana 18, 40-043 Katowice

Adam Magruk, a.magruk@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Elżbieta Bednarz, e.bednarz@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa

Tadeusz Zieliński, t.zielinski@chat.edu.pl, Chrześcijańska Akademia Teologiczna w Warszawie, ul. Władysława Broniewskiego 48, 01-771 Warszawa